

УДК 347.451

І.В. ЛИСЕНКО, канд. юрид. наук, доц.,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

А.М. ЛИСЕНКО, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет
внутрішніх справ

ОХОРОНА ПРАВ СПОЖИВАЧА У ДОГОВОРІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ, УКЛАДЕНОГО У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Ключові слова: договір-купівлі продажу, охорона прав, покупець, продавець, споживач, письмова (електронна) форма правочину, мережа Інтернет

Забезпечення охорони прав покупця у договорі купівлі-продажу, укладеного у мережі Інтернет, вбачається у належному законодавчому регулюванні прав та обов'язків сторін зазначеного договору та неприпустимості зловживання своїми майновими правами як продавця товару так і покупця. Зростання кількості новітніх технологій, що забезпечують доступність Інтернету для населення є домінуючою передумовою для збільшення правочинів з купівлі-продажу через цю мережу. Розвиток приватноправових відносин, зумовлених свободою підприємницької діяльності та гарантованим судовим захистом цивільного права та інтересу, є підґрунтям для укладання великої кількості зазначених договорів, не лише в Україні, а й по всьому світі. Така ситуація вимагає ще більш детального законодавчого регулювання прав та обов'язків сторін у договорі купівлі-продажу, укладених у зазначеній мережі та охорони прав споживача з боку держави.

Правова природа договору купівлі-продажу розглядалася доволі ретельно багатьма науковцями-цивілістами. Як відомо, основні критерії договору купівлі-продажу були закладені ще за часів давньоримського права та продовженні у цивілістичних дослідженнях науковців по всьому світу. Підґрунтя сучас-

ного розуміння та правової природи зазначеного договору у національній правовій системі заклали ще в минулому столітті О.С. Іоффе, М.М. Агарков, М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, В.М. Самойленко та інші науковці. Завдяки їх працям ми маємо сьогодні класичну структуру договору купівлі-продажу, втілену у Цивільному кодексі України [1]. Втім у сучасному світі з надзвичайно швидким розвитком науково-технічної думки, ми маємо все більше і більше комерційних угод та договорів купівлі-продажу зокрема, укладених у електронній формі через мережу Інтернет. Цей факт дозволив виявити певну недостачу дієвого правового механізму захисту сторін цього договору та зокрема покупця. Така ситуація провокує необхідність дослідження правової природи договорів купівлі-продажу укладених у мережі Інтернет та удосконалення чинних норм законодавства, що регулюють зазначені правовідносини.

Метою написання даної статті є: 1) дослідження генезису договору купівлі-продажу, укладеного через мережу Інтернет; 2) виявлення засобів та механізмів охорони прав споживача у договорі купівлі-продажу, укладеного через мережу Інтернет для їх подальшої уніфікації у законодавстві України та міжнародно-правових договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Дослідження правової природи договору купівлі-продажу, його змісту, порядку укладення, розірвання у правовій літературі провадилось багатьма дослідниками ще з часів давньоримського права. Саме тоді були закладені основні принципи договірної права та договору купівлі-продажу зокрема. У римському праві обов'язок продавця складався в тому, щоб передати покупцеві конкретний товар (*merx*) у спокійне володіння (*vacuapossessio*), а обов'язок покупця – заплатити відповідну ціну за товар (*pretium*). Разом із тим, продавець був зобов'язаний гарантувати якість товару. Також на продавця накладався обов'язок проінформувати покупця про недоліки речі та обтяження (права третіх осіб), які були на-

кладені на майно. У випадку, коли з'ясувалося, що продане нерухоме майно обтяжене сервітутом, покупець мав право або розірвати угоду протягом шести місяців, або вимагати зменшення ціни протягом одного року [2, с.576]. Отже, засади охорони прав споживача були закладені ще за часів давньоримської держави. Таке підґрунтя надало подальшого активного розвитку цивілістичної науки та юридичної практики у цьому напрямі.

Норми міжнародно-правових актів увібрали основні принципи та засади охорони прав споживача. У пунктах 1, 2 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» від 09.04.1985 р. № 39/248 зазначено такі цілі: сприяти країнам у встановленні або подальшому забезпеченні належного захисту свого населення як споживачів; сприяти створенню структур виробництва і розподілу, здатних задовольняти потреби і запити споживачів; заохочувати високий рівень етичних норм поведінки тих, хто пов'язаний з виробництвом і розподілом товарів та послуг для споживачів; сприяти країнам у боротьбі зі шкідливою діловою практикою всіх підприємств на національному і міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах; заохочувати створення ринкових умов, що надають споживачам більший вибір при нижчих цінах. При цьому уряди повинні розробляти, укріплювати та продовжувати активну політику захисту інтересів споживачів [3]. Таким чином, прийнявши цю Резолюцію, Генеральна Асамблея ООН, понад тридцять років тому закликала уряди держав замислитися щодо правової охорони прав споживача, зростання культури виробництва й розподілу товарів і послуг, запобігати недобросовісній поведінці з боку виробників та продавців, а також створювати передумови для збільшення конкуренції товару на ринку з метою зниження і вартості. Такий прогресивний документ сприяв розробці та прийняттю в нашій державі в 1991 р. Закону України «Про захист прав споживачів» [4]. На той час це був дуже необхідний нормативно-правовий акт. У новоствореній

країні починали розвиватися приватноправові відносини, населення отримало широкий доступ до різноманітних товарів, у тому числі іноземного виробництва. На жаль, було досить багато неякісних, прострочених товарів, що безумовно наносило шкоду не лише матеріальну, але шкодило здоров'ю й життю людей. Так, звертаючись до судової практики, ми можемо знайти цьому приклади. Громадянка Ш. придбала в Балаклійському універмазі електрообігрівач. Після одного місяця його експлуатації він почав іскритися, що викликало пожежу у кімнаті, де він працював. Громадянка Ш. після безрезультатних багаторазових звертань до продавця про повернення їй коштів за неякісний товар та відшкодування суми збитків, подала до Балаклійського районного суду позовну заяву про відшкодування їй матеріальних збитків. Суд повністю задовольнив її позов [5]. Отже положення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» та положення Закону України «Про захист прав споживачів» застосовувалися на практиці.

З прийняттям нового Цивільного кодексу України, одним із фундаментальних принципів приватноправових відносин сьогодні є принцип свободи договору, закріплений у п.3 ст.3 ЦК України. Разом із тим, зазначена свобода є обмеженою – межі дії цього принципу визначаються критеріями справедливості, добросовісності, розумності. Як зазначається у правовій доктрині, домінування правових принципів у становленні нашої держави зумовлює запровадження обґрунтованих підстав обмежень права приватної власності. Це виявляється у правомірності їх запровадження, узгодженості між правами та свободами власника, вповноважених осіб та суспільними інтересами [6, с.157]. Розглядаючи основні засади укладення правочинів через мережу Інтернет, звернімося до спеціальних норм, що регулюють ці правовідносини. Більш детально ці ідеї викладені у Законі України «Про електронну комерцію»: свобода провадження підприємницької діяльності з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем;

забезпечення належної якості товарів, робіт та послуг, що реалізуються у сфері електронної комерції; дотримання вимог законодавства, правил професійної етики, повага до прав, свобод, законних інтересів учасників відносин у сфері електронної комерції; обмеження прав і свобод учасників відносин у сфері електронної комерції можуть встановлюватися виключно законом (ст.5). Отже основні засади Цивільного кодексу України щодо свободи укладення правочину знайшли й своє втілення і в спеціальних законодавчих актах, що регулюють цивільно-правові відносини в мережі Інтернет. Розглянемо, яку структуру має правочин в електронних ресурсах і чи підпадає він під основні визначення Цивільного кодексу України.

Згідно зі ст.202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Ця норма є чинною і для правочинів, укладених через Інтернет, оскільки стаття 205 ЦК України встановлює, що правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Згідно п.7 ст.3 Закону України «Про електронну комерцію» електронний правочин – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. А електронним договором є – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі (п.5 ст.3 Закону України «Про електронну комерцію»). Однаковість юридичної сили електронних правочинів та правочинів, укладених в іншій формі, передбаченій законодавством, встановлена законом (ст.205 ЦК України, ст.5 Закону України «Про електронну комерцію»).

Згідно зі ст.8 Закону України «Про електронну комерцію» покупець (замовник, споживач) товарів, робіт, послуг у сфері електронної комерції за обсягом своїх прав та обов'язків прирівнюється до споживача у разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями та у разі укладення

договору на відстані відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів». Згідно з положеннями п.22 ст.1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачем вважається фізична особа, яка придбає, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Тобто, виходячи з цього визначення, споживач – це одна зі сторін договору купівлі-продажу, загальні положення якого регулюються Цивільним кодексом України. Так договори купівлі-продажу, укладені у мережі Інтернет, та правовідносини з охорони прав споживача, зокрема, також регулюються Цивільним кодексом України, Законами України «Про захист прав споживача» та «Про електронну комерцію». В Законі України «Про захист прав споживача» розглянуті відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних видів власності. Також цим законодавчим актом охороняються права споживачів, а також визначається механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Захист інтересів споживачів має на меті державне регулювання цивільних правовідносин у сфері захисту прав споживача при укладенні договорів через мережу Інтернет. Втім положення статті 12 Закону України «Про захист прав споживачів», яка регулює укладення договорів поза торговельними та офісними приміщеннями, в тому числі через мережу Інтернет, не застосовуються до наступних договорів: 1) договору споживчого кредиту; 2) правочинів з нерухомим майном; 3) правочинів з цінними паперами; 4) договорів страхування. Насамперед таке обмеження встановлене з метою захисту прав споживача, зважаючи на необхідність укладання договорів з нерухомим майном у письмовій формі і їх нотаріальному посвідченню та державній реєстрації (ст.657 ЦК України). Як зазначається в правовій доктрині, набуття права власності на нерухоме майно має свою

специфіку, оскільки воно має високу матеріальну й соціальну цінність для кожної людини [7, с.143]. Втім позиція законодавця є не досить зрозумілою, щодо того, чому правочини з автотранспортними засобами не віднесені до списку договорів, які не можуть укладатися через мережу Інтернет. Ціна таких об'єктів може бути більшою, ніж деяких об'єктів нерухомого майна, порядок укладання та форма договору є аналогічною договорам з нерухомим майном. Окрім того, домінуючим у цьому питанні повинні бути права споживача, як найменш захищеної сторони договору, та їх правова охорона і захист. Тому виходячи з принципу розумності та справедливості, ми пропонуємо доповнити п.1 ст.12 Закону України «Про захист прав споживачів» наступним пунктом: б) правочини з автотранспортними засобами. Така норма сприятиме охороні прав споживача при укладенні правочинів з купівлі-продажу автотранспортних засобів та запобіганні порушень норм цивільного законодавства у цій сфері при укладенні правочину через мережу Інтернет.

Держава сприяє забезпеченню споживання населенням якісних товарів (робіт, послуг), зростанню добробуту громадян та загального рівня довіри в суспільстві. Разом із тим, споживачу, як правило, об'єктивно бракує знань, необхідних для здійснення правильного вибору товарів (робіт, послуг) із запропонованих на ринку, а також для оцінки договорів щодо їх придбання. Отже, для споживача існує ризик помилково чи навіть у наслідок уведення його в оману придбати не потрібні йому товари. Тому держава забезпечує особливий захист більш слабкого суб'єкта економічних відносин, а також фактичну, а не формальну рівність сторін у цивільно-правових відносинах, шляхом визначення особливостей договірних правовідносин та обмеження дії принципу свободи цивільного договору. Це здійснюється і через встановлення особливого порядку укладення цивільних договорів через мережу Інтернет, їх оспорювання, контролю за змістом та розподілу відповідальності між сторонами договору. Тим самим дер-

жава одночасно забезпечує добросовісного продавця товарів (робіт, послуг) від можливих зловживань з боку споживачів. Згідно з п.2 ст.12 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі реалізації продукції поза торговельними або офісними приміщеннями продавець зобов'язаний надати споживачеві документ, який засвідчує факт укладання договору і є підставою для виникнення взаємних прав і обов'язків, а також повинен містити інформацію про: 1) дату укладення договору; 2) найменування та місцезнаходження продавця; 3) найменування продукції; 4) ціну; 5) строк виконання робіт; 6) інші істотні умови договору; 7) права та обов'язки сторін договору.

Отже, всі договори в мережі Інтернет повинні вчинятися виключно в письмовій формі з видачею споживачеві відповідного підтверджуючого документу. Така норма безумовно спрямована на охорону прав споживача. Пункт 3 ст.12 Закону України «Про захист прав споживачів» встановлює право розірвати договір за умови повідомлення про це продавця протягом чотирнадцяти днів з дати одержання документа, який засвідчує факт здійснення правочину. А п.4 цього ж Закону зобов'язує продавця повернути покупцеві сплачені гроші не пізніше 30 днів з моменту повідомлення про розірвання договору. Якщо протягом встановлених строків продавець не повертає гроші за продукцію, у разі розірвання договору, споживачеві виплачується неустойка в розмірі одного відсотка вартості продукції за кожен день затримки повернення грошей (п.9 ст.12). Окрім того, будь-які витрати з повернення продукції покладаються на продавця (п.5 ст.12). Як ми бачимо, норми, що регулюють укладення договору купівлі-продажу через мережу Інтернет, особливо ретельно охороняють права споживача, встановлюючи чіткий механізм розірвання договору та повернення грошей споживачу. Втім зазначений спосіб захисту прав споживача досить непросто втілити на практиці. Договір укладається через мережу Інтернет та сторони цього договору знаходяться одна від одної на

досить значній відстані. Зобов'язання, які виникають у продавця та покупця повинні бути якимось чином забезпечені, втім окрім штрафних санкцій Законів України «Про захист прав споживачів» та «Про електронну комерцію» ніяких способів забезпечення зобов'язань не передбачають. Така ситуація вимагає розроблення дієвого правового механізму, здатного захистити права споживача, у випадку придбання ним неякісного товару або у випадку, коли покупець хоче розірвати договір купівлі-продажу. Але розроблення такого правового механізму захисту прав споживача є темою наступних досліджень автора у сфері правочинів, укладених у мережі Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р., № 435-IV // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Дождев Д. В. Римское частное право : учеб. [для вузов] / Дождев Д. В. ; под. общ.

ред. В. С. Нерсисянца. – 2-е изд., с изм. и доп. – М. : Норма, 2006. – 784 с.

3. Архів Балаклійського районного суду Харківської області : справа № 2-78, 1995 р.

4. Резолюція 39/248 Генеральної Ассамблеї ООН «Руководящие принципы для защиты интересов потребителей» / принята 09.04.1985 г. на 106-ом пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_903.

5. Закон України «Про захист прав споживачів» : від 12.05.1991 р., № 1023-ХІІ // ВВР УРСР. – 1991. – № 6. – Ст. 379.

6. Право приватної власності на житло та його обмеження : монографія / І. В. Лисенко, А. М. Лисенко та ін. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. – 180 с.

7. Лисенко І. В. Щодо підстав набуття права приватної власності на житло / Лисенко І. В. // Право і безпека. – 2010. – № 1 (33). – С. 143–148.

Лисенко І. В. Охорона прав споживача у договорі купівлі-продажу, укладеного у мережі Інтернет / І. В. Лисенко, А. М. Лисенко // Форум права. – 2016. – № 4. – С. 201–205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_33.pdf

Досліджена правова природа охорони прав споживача у договорах купівлі-продажу, укладених через мережу Інтернет, що зумовлене постійним зростанням кількості таких правочинів у в сьому світі та в Україні зокрема. Запропоновано створення більш посиленого механізму охорони прав споживача, як найменш захищеної сторони договору, укладеного у мережі Інтернет.

Лысенко И.В., Лысенко А.Н. Охрана прав потребителей в договорах купли-продажи, заключенного в сети Интернет

Исследуется охрана прав потребителей в договорах купли-продажи, заключенных в сети Интернет, что обусловлено увеличением количества таких сделок во всем мире и в Украине в частности. Предложено создание более усиленного законодательного механизма защиты прав потребителей в договорах купли-продажи, заключенных через сеть Интернет.

Lysenko I.V., Lysenko A.N. Protection of Consumer Rights In the Purchase and Sale Contracts Concluded On the Internet

We study the protection of the rights of consumers in the purchase and sale contracts concluded on the Internet, due to the increase in the number of such transactions in the world and in Ukraine in particular. It is proposed the creation of a strengthened legal mechanism to protect the rights of consumers in the purchase and sale contracts concluded via the Internet.